

Намі створаны даведнік нікнэймаў вучняў VII класаў дзяржаўнай установы адукацыі “Сярэдняя школа №10 г. Пінска”. Мы таксама паспрабавалі зрабіць творчы пераклад англа-рускіх нікаў, якія карыстальнікамі інтэрнэту прызнаны лепшымі. Пры перакладзе кіраваліся не даслоўным, а лінгвакультуралагічным перакладам.

Мы лічым, што нікнэймы як віртуальныя імёны, як від антрапонімаў маюць права разглядацца ў школьным курсе беларускай, рускай ды іншых замежных моў пры вывучэнні тэмы “Уласныя назоўнікі”. А калі моўная з’ява ёсць, то аб ёй, як мінімум, павінны расказаць настаўнікі. Так што мы падцвердзілі сваю гіпотэзу: нікнэймы могуць і павінны разглядацца як варыянт імені пры вывучэнні тэмы “Уласныя назоўнікі”.

УДК 811.161.3:2-183.5

Вуч. В. С. Сіднева

Навук. кір. В.С. Зязюлькіна, настаўнік беларускай мовы і літаратуры
(ДУА “Сярэдняя школа № 4 г. Віцебска”)

КАНЦЭПТ “ДУША” Ў МОВЕ І КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

У апошнія дзесяцігоддзі адной з найбольш важных праблем кагнітыўнай лінгвістыкі стала праблема выяўлення ў свядомасці чалавека цэласнай карціны свету, што фіксуецца мовай. Карціна свету цесна звязана з канцэптуальнай сістэмай і адбываецца ў мове. Аналізуючы моўныя сродкі, мы бачым адрозненне нацыянальных культур, якія з’яўляюцца складнікамі сусветнай культуры, узаемадапаўняючы адна адну і ствараючы моўную карціну свету. Такім чынам, тэма даследчай работы бачыцца нам актуальнай, зыходзячы з праблем, пытанняў і задач, што існуюць у сучаснай кагнітыўнай лінгвістыцы. Прапануем вам напрацоўкі па вывучэнні ўжывання канцэпту “душа” ў культуры беларускага народа і паўсядзённым маўленні.

Аб’ект даследавання – канцэпт “душа” ў фразеалагічных адзінках беларускай мовы і моўнай свядомасці сучасных школьнікаў.

Прадмет даследавання – асаблівасці семантычнага нападнення канцэпту “душа”.

Мэта даследавання – выявіць спецыфічныя адметнасці фразеалагічных адзінак, а таксама складнікаў асацыятыўнага поля канцэпту “душа” ў моўнай свядомасці сучасных школьнікаў.

Метады даследавання: навуковае назіранне, статыстычны, лінгвакультуралагічны аналіз, асацыятыўны эксперымент.

Канцэпты – гэта не любыя паняцці, а толькі найбольш складаныя, важныя з іх, без якіх цяжка сабе ўявіць дадзеную культуру. У сучаснай лінгвістыцы аналізуюцца розныя канцэпты: зямля, Радзіма, сям’я, лёс, прастора, шчасце, каханне, прырода і іншыя. Прапануем азначэнне прафесара Маславай В.А.: “Канцэпт – аператыўная змястоўная адзінка памяці, ментальнага лексікону, канцэптуальнай сістэмы мовы і мозга, усёй карціны свету, адлюстраванага ў чалавечай псіхіцы”.

Прааналізаваўшы паняцце канцэпту з розных пунктаў погляду, можна вылучыць наступныя рысы канцэпту:

1) гэта мінімальная адзінка чалавечага вопыту ў яго ідэальным уяўленні;

2) гэта асноўная адзінка апрацоўкі, захавання і перадачы ведаў;

3) канцэпт мае рухомыя межы і канкрэтныя функцыі;

4) канцэпт – асноўная адзінка культуры.

З гэтага вынікае, што канцэпты прадстаўляюць свет у галаве чалавека, ствараючы канцэптуальную сістэму, а знакі чалавечай мовы кадзіруюць у слове змест гэтай сістэмы.

У беларускай мове зафіксавана вялікая колькасць фразеалагізмаў, якія ўтрымліваюць лексічную адзінку *душа*. Намі было зарэгістравана 115 такіх фразеалагічных адзінак.

Падчас даследавання фразеалагічных адзінак мы прыйшлі да высновы, што часцей за ўсё канцэпт “душа” ў фразеалагічных адзінках змяшчае ў сабе ацэначны кампанент. Душа нібы мерка чалавечых учынкаў (32 %), у такіх фразеалагізмах паказваецца, што кожны чалавек валодае ўласцівымі толькі яму асаблівасцямі: *ад шчырай душы, з чыстай душой, душа ў душу, з адкрытай душой*.

Даволі значная група фразеалагізмаў, у якіх душа ўяўляецца як змяшчальня, пасудзіна (28%). Напрыклад, *да глыбіні душы, на дне душы, выкладваць сваю душу, выкідаць з душы, лезці ў душу*.

Наступная група – душа як прадмет (19 %). Яна можа як тканіна *разрывацца на часткі*, як у кнізе можна *чытаць у душы, у душу* можна *заглядваць* як у люстэрка, яна можа *балець, ныць*.

Разуменне душы як духоўнага пачатку (14 %), як несмяротнай сутнасці, звязанай з Богам. Душа – каштоўнасць, таямніца, якую варта старанна засцерагаць; гэта ўнутраны храм, страта ці знявага якога вядуць да страты сувязі чалавека з Богам і да пагібелі: *аддаваць Богу душу, святым духам, як бог на душу пакладзе*.

Душа як стыхія, вогненная або паветраная: *душа гарыць, ледзяніць душу, душа кіпіць, удыхнуць душу.*

У кастрычніку-лістападзе 2020 года было праведзена анкетаванне сярод вучняў восьмых-адзінаццатых класаў сярэдняй школы №4 горада Віцебска, у якім прыняло ўдзел 126 чалавек. У анкеце рэспандэнты адзначалі асацыяцыі са словам душа, падбіраючы пэўныя часціны мовы: назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы.

Па выніках лінгвістычнага эксперыменту мы прыйшлі да наступных высноў:

1. У першую чаргу слова *душа* выклікае ў вучняў асацыяцыі з чысцінёй і святасцю, пра гэта сведчаць падабраныя імі лексічныя адзінкі: святло (51), чыстая (42), жыве (31), светлая (30), добрая (29).

2. Многія інфарманты ўяўляюць душу як нейкае бажанства. У такіх адказах душа паўстае ў выглядзе духоўных разумных істот і валодае звышнатуральнымі магчымасцямі, пра што сведчаць наступныя падабраныя імі лексічныя адзінкі: Анёл (47), Бог (44), рай (42), бязгрэшная (40), спявае (21), ведае (16), грэшная (10).

3. Даволі часта ў адказах сустракаліся негатыўныя асацыяцыі: смерць (30), боль (16), чорная (10), памерці (3). Такія асацыяцыі, магчыма, узнікаюць у людзей, якія перажылі душэўныя траўмы або смерць блізкіх людзей.

4. Некаторыя рэспандэнты звярталі ўвагу на нематэрыяльнасць, “таямнічасць” зместу паняцця душа: вера (14), тайна (5), сон (3).

5. У асацыятыўных радах часцей за ўсё выкарыстоўваліся назоўнікі (36), на другім месцы – прыметнікі (24), менш за ўсё дзеясловаў (13).

6. Назоўнік *душа* рэспандэнты спалучалі з дзеясловамі цяперашняга часу, што гаворыць аб магчымасці чалавека асэнсоўваць канцэпт “душа” ў рэальным часе.

Такім чынам, як сведчыць даследаванні матэрыял, канцэпт “душа” вельмі змястоўна і рознабакова рэпрэзентуецца ў моўнай карціне свету беларусаў.